
Van de bovenste boekenplank

Wie als arbeidsmarktonderzoeker nu en dan een anderstalig boek ter hand neemt, internationale tijdschriften en buitenlandse working papers doorploegt, websites bezoekt of simpelweg wat uitgeverscatalogi inkijkt, komt onvermijdelijk geregeld verrassende dingen tegen. Onderzoekresultaten die niet echt voor de hand liggen en waarvan je graag eens een binnenlands equivalent zou zien. Interessante en intelligent gebruikte data-sets, waarvan je zou hopen dat ze ook bij ons beschikbaar zijn. Conceptuele kaders en onderzoeksmethoden die ietwat van het gewone afdwalen of zelfs gedurfd te noemen zijn. Boeken waarvoor je de tijd niet hebt om ze te lezen of er de waarde van in te schatten omdat ze net naast je eigen enge vakgebied vallen, maar waarvan je graag door een deskundig iemand de inhoud gepeild zou zien. Allemaal dingen dus waarvan je in eerste instantie misschien de neiging hebt om ze voor jezelf te houden in de hoop er later iets mee te kunnen doen dat in je vakgebied ophef maakt, maar waar je bij nader toezien toch in de koffiekamer met collegae over praat omdat je beseft dat je de tijd of de competentie niet hebt om er écht iets mee te doen en je deze parels toch niet verloren wil laten gaan.

De bedoeling van deze rubriek is om dat soort zaken te verzamelen. Wie iets te signaleren heeft contacteert: Walter Van Trier, p/a Steunpunt WAV, E. Van Evenstraat 2C, 3000 Leuven, tel. 016/32.32.39, e-mail: walter.vantrier@wav.kuleuven.ac.be

Van de boekenplank

Wie de recente publicatielijsten nu en dan nakijkt, is zeker de grote stroom 'comparatief werk' opgevallen. Het lijkt wel alsof het samenspel van de beleidsmatige zoektocht naar 'best practices' en de (academische) vraag of (en in welke mate) er in een tijdperk met een dominante vrije (arbeids)markt nog wel sprake kan zijn van verschillende regimes van regelgeving tot een ware *explosie van vergelijkend onderzoek* heeft geleid. Een niet te onderschatten factor in deze is wellicht ook de beschikbaarheid van Europese fondsen, die samenwerking tussen onderzoeksteams uit verschillende landen stimuleren. Twee recente boeken, gepubliceerd door Oxford University Press, illustreren deze tendens. Zowel Gösta Esping-Andersen, Marino Regini (eds.), *Why Deregulate Labour Markets?* (Oxford, University Press, 2000,

357 blz.) als Duncan Gallie, Serge Paugam (eds.), *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*. (Oxford, University Press, 2000, 412 blz.) bestaan uit verzamelingen van teksten, geleverd door onderzoeksteams die onder de leiding van de respectievelijke editors van beide boeken samenwerkten in het raam van een of ander Europees onderzoeksprogramma.

Esping-Andersen en Regini

Why Deregulate Labour Markets? vertrekt van de vaststelling dat het debat over 'deregulering' niet enkel blijkt geeft van een babelse spraakverwarring over wat men met deze term juist bedoelt, maar ook – of misschien juist daarom – tot een simplistisch dovemansgesprek tussen voorstanders, die er positieve effecten op het werkgelegenheidspeil

van verwachten, en tegenstanders, die de negatieve gevolgen inzake sociale bescherming benadrukken. Esping-Andersen en Regini benadrukken dat dit soort debat nauwelijks enige beleidsrelevantie kan hebben en hun onderzoeksgroep heeft dan ook gewerkt vanuit een ander perspectief: 'To foster a more serious and policy-relevant discussion, we need to return to basics and examine more carefully the relative merits of deregulation. We need to be able to answer the following simple question: what exactly does what kind of labour market deregulation achieve?' (p. 2). Het eerste deel van het boek geeft een algemeen (de nationale grenzen overstijgend) kader van waaruit deze simpele vraag wordt beantwoord. Marino Regini analyseert de dilemma's van de arbeidsmarktregulering. Manuela Samek Ludovici beschrijft de hervormingen van de arbeidsmarkt in de Europese landen. Gösta Esping-Andersen onderzoekt welke (potentiële) arbeidsmarktparticipanten door de verschillende vormen van regulering worden benadeeld en bespreekt de relatie tussen regulering en institutionele context. Het tweede deel bevat zeven hoofdstukken die elk de dynamiek van de arbeidsmarktregulering in een bepaald land (Groot-Britannië, Zweden en Denemarken, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Italië en Spanje) bestuderen. In hun conclusies benadrukken Esping-Andersen en Regini drie zaken:

- 1) Europa is op het vlak van de arbeidsmarkt zeker niet homogeen en dus is elke studie waarbij men Europa als geheel afzet tegen de US hoogst misleidend.
- 2) (De)regulering beïnvloedt niet het niveau maar wel de structuur van de werkgelegenheid.
- 3) Flexibiliteit en (de)regulering zijn complexe fenomenen en dus kan men er niet zindelijk over spreken zonder de verschillende (in verschillende richtingen werkende) effecten in overweging te nemen.

De lessen voor het beleid zijn dan ook eerder ontuchterend voor wie houdt van grote en algemene uitspraken op de typische topconferenties. *Why Deregulate Labour Market?* maakt duidelijk dat betekenisvolle hervormingen mogelijk zijn, dat selectieve ingrepen voor bepaalde groepen op de arbeidsmarkt weldoend kunnen werken en, vooral, dat deze ingrepen meer kans op succes hebben als ze gebaseerd zijn op consensus en overleg met de sociale partners (of dat, in het jargon van de auteurs, 'countries blessed with a strong capacity for consensual policy-making and co-ordinated bar-

gaining are, all else considered, better placed'). Maar de belangrijkste conclusie van Gösta Esping-Andersen en Marino Regini is wellicht dat wie denkt dat er *één eenvormige hervormingsstrategie* kan bestaan, die past voor het geheel van Europa en die enkel winnaars oplevert, een *illusie* nastreeft. Als bescherming tegen illusie suggereren zij in het inleidende hoofdstuk de volgende remedie. Denk op dit vlak niet meer in de algemene termen van 'een juiste balans tussen sociale bescherming en flexibiliteit', maar definieer duidelijke en *concrete doelstellingen*. Bepaal welke specifieke hervormingen tot deze doelstellingen (kunnen) leiden en overloop hun positieve en negatieve effecten. Specificeer de prijs die voor het bereiken van het doel mag worden betaald. Hou bovendien voor ogen dat de wereld niet meer werkt volgens de (vertr)ou(w)de op industriële productie gebaseerde recepten maar dat een ontwikkelde diensteneconomie wellicht ook een andere regelgeving vereist.

Gallie en Paugan

Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe presenteert de resultaten van een onderzoek over de factoren die de ervaring van werkloosheid in de verschillende landen van Europa doen verschillen. In een inleidend hoofdstuk leggen Duncan Gallie en Serge Paugan uit dat, zoals de titel suggereert, alle verdere hoofdstukken van het boek vertrekken van de gemeenschappelijke visie dat *verschillen in welvaartsregime* – hier specifiek gezien als het geheel van maatregelen dat beschermt tegen onkans op de arbeidsmarkt via de systemen van financiële steun voor werklozen en de instituties die tussenkomen in het proces van joballocatie – ook verschillen inzake de *beleving* van de werkloosheid zullen meebrengen. Op basis van drie indicatoren (de dekkingsgraad van de uitkering, het niveau en de duurtijd van de uitkering en het actief dan wel passief karakter van het systeem) maakt men een onderscheid tussen vier verschillende types van werkloosheidsuitkeringsregimes, die men respectievelijk als 'sub-protective', 'liberal/minimal', 'employment-centered' en 'universalistic' karakteriseert. Naast deze verschillen in welvaartsregime brengt het theoretisch kader nog twee andere factoren in rekening: het patroon van *economische verandering* en het *familiaal regime*

(waarbij de auteurs op basis van de mate waarin verschillende generaties al dan niet samen huishoudens vormen een onderscheid maken tussen een uitgebreid afhankelijkheidsmodel, een model met relatieve autonomie tussen generaties en een model met duidelijke inter-generatiele autonomie).

Gebruik makend van dit drie-dimensionele raster brengen de verschillende delen van het boek analyses van drie aspecten van de ervaring van werkloosheid: financiële achterstelling, marginalisering op de arbeidsmarkt en sociale integratie. Om deze analyses echt comparatief te maken hebben de auteurs van *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe* zich erg grote inspanningen getroost om een hoge mate van vergelijkbaarheid van hun gegevens te garanderen. Centraal in hun analyses staat een data-set gegenereerd op basis van het European Community Household Panel, maar ook de Labour Force Survey en de Employment in Europe Survey worden gebruikt. De behandelde topics omvatten, onder andere, de relatie tussen werkloosheid, geslacht en houdingen ten aanzien van werk, de (permanente) effecten van arbeidsmarktintrede in periodes van hoge werkloosheid, armoede van alleenstaande vrouwen en werkgelegenheid, de rol van sociaal kapitaal bij de uitstroom uit de werkloosheid, de houding van de bevolking ten aanzien van werkloosheid. In elk van deze analyses poogt men aan te geven in welke mate verschillen tussen landen te verklaren zijn door of in verband te brengen zijn met het drie-dimensionele theoretische raamwerk. Maar dit schema wordt niet dogmatisch gebruikt. Integendeel, in de meeste gevallen blijken een aantal aanvullingen en nuanceringen nodig om het geheel echt zijn werk te laten doen.

In een slothoofdstuk doen Gallie en Paugam dan ook een poging om aan te geven op welke punten hun theoretisch uitgangspunt een *verdere uitwerking* behoeft. Hoewel uit de analyses duidelijk blijkt dat de aard van de voorzieningen een belangrijke factor is voor de levenskwaliteit van de werklozen toch, zo concluderen zij, is evenzeer duidelijk dat wat hier meespeelt enkel ten dele kan worden begrepen in termen van verschillende welvaartsregimes. Verschillen op het niveau van het institutioneel design en van het overheidsbeleid brengen mee dat tussen landen met een gelijkaardig welvaartsregime substantiële verschillen in resultaten kunnen bestaan op verschillende vlakken.

Zeker inzake de sociale uitsluiting en sociale integratie is de invloed van het welvaartsregime op zich niet echt duidelijk.

Voor wat betreft de relatie tussen werkloosheid en sociale uitsluiting (of, in de terminologie van het boek, het risico op cumulatieve deprivatie) suggereren Gallie en Paugam een bijkomende verklarende factor, namelijk het model van sociale regulering van de werkloosheid dat in een bepaald land domineert. Zij onderscheiden hierbij drie types: 'the public individualist model', 'the familialistic model' en 'the shared responsibility model'. De eerste twee modellen hebben gemeenschappelijk dat ze de verantwoordelijkheid voor de werkloosheid niet bij de werkloze leggen, al verschillen ze in de instantie (overheid of familieverband) die de verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de levensstandaard van de werkloze krijgt toegewezen. Het derde model verdeelt de verantwoordelijkheid voor het onderhoud van de werkloze over overheid en familieverband én steunt op de (minstens) impliciete veronderstelling dat de werkloze mogelijk zelf verantwoordelijk is voor zijn werkloosheid. De stelling, die Gallie en Paugam voor verder onderzoek voorleggen, is dat dit derde model een groter risico op sociale uitsluiting inhoudt dan de andere twee. Het is een model dat inherent minder vertrouwen in de werklozen inhoudt (en dus hen niet op voet van gelijkheid dreigt te behandelen) en dat tegelijk ook een minder duidelijke normatieve structuur heeft (want er is geen duidelijke principiële afgrenzing van waar de verantwoordelijkheid van overheid of familie begint en eindigt). De aanwezigheid van een sterk familiaal gericht regime of van een genereus uitkeringssysteem kan deze twee problemen tot op zekere hoogte opvangen. Gallie en Paugam besluiten het boek dan ook met de hypothese dat werklozen vooral een risico op sociale uitsluiting lopen in landen met een 'liberal/minimal' of een 'employment-centred' welvaartsregime en waar de werkloosheid bovendien gereguleerd wordt op basis van een 'shared-responsibility model' – een karakteristiek die zij op basis van hun onderzoek toeschrijven aan Duitsland, Frankrijk en vooral de UK.

Nationale verschillen

Why Deregulate Labour Markets? en *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment* zijn voor-

beelden van goed comparatief onderzoek, die qua inhoud en werkwijze tegelijk vergelijkbaar en complementair zijn. Ze vertrekken beiden van een duidelijk *theoretisch kader* dat als rode draad door alle bijdragen loopt. Maar de manier waarop ze deze rode draad hanteren loopt opvallend uiteen. Omdat de individuele cases rijker blijken dan wat hun theoretisch uitgangspunt kan vatten, besluit de onderzoeksgroep onder de leiding van Esping-Andersen en Regini om verder te werken op basis van landenstudies. Om de resultaten van hun comparatieve analyses beter te kunnen begrijpen, gebruiken de onderzoekers onder de hoede van Gallie en Paugam hun theoretisch kader op een erg nuancerende manier en worden in het besluitende hoofdstuk nog belangrijke suggesties gedaan voor verdere theoretische ontwikkelingen. In deze zin brengen beide boeken een gelijkaardige boodschap: nationale (en mogelijk zelfs regionale) systemen hebben hun eigen kenmerken en het is zeer wel mogelijk dat systemen waarvan de onderdelen individueel gelijkaardig lijken toch anders werken omwille van hun verschillende ontstaansgeschiedenis.

Een goed voorbeeld hiervan vindt men in het hoofdstuk van Ivano Bison en Gösta Esping-Andersen in *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment*. Zij gebruiken het begrip 'income packaging' om een zicht te krijgen op hoe mensen 'inkomen' verwerven uit een portfolio van bronnen (gaande van marktactiviteiten via uitkeringen tot familiale of buurtnetwerken) en ze geven aan hoe de samenstelling van het gemiddelde inkomenspakket verschilt van land tot land. Het punt dat Bison en Esping-Andersen wensen te maken is niet alleen dat het risico op armoede en uitsluiting erg zal verschillen naargelang het pakketprofiel dat in een bepaald land domineert. Zij geven ook aan dat de standaardrecepten die men bij pleidooien voor een deregulering van de arbeidsmarkt voorstelt met deze realiteit weinig rekening houden. Stel, zo argumenteren zij, dat men inderdaad gelooft dat te hoge reserveringslonen een belangrijke oorzaak van de Europese werkloosheid vormen en dat men uitkeringen daarom wil verlagen. Is men dan zeker dat zo'n maatregel enig effect zal hebben in landen waar deze uitkeringen slechts een beperkt deel van het inkomenspakket uitmaken? Zal deze maatregel dezelfde betekenis hebben in landen met een verschillend inkomenspakketprofiel?

Een andere voorbeeld in hetzelfde boek is het hoofdstuk van Duncan Gallie en Susanne Alm,

waarin zij nagaan of er nationale verschillen bestaan in houdingen tegenover werk. In hun analyses van de mate van 'employment commitment' wijzen zij er op dat werklozen kennelijk een hogere mate van betrokkenheid bij werk aangeven dan werkenden en dat deze bevinding zeker geen steun geeft aan de stelling dat werkzoekenden minder gemotiveerd zouden zijn. Maar, zo stellen zij bovendien, deze bevindingen geven ook aan dat 'werken' voor de meeste mensen niet (uitsluitend) kan (of mag) gezien worden als een 'disutility' – en dus dat men beleidsaanbevelingen op basis van een standaard (neo-klassiek) model van het arbeidsaanbod toch best met enige behoedzaamheid behandelt. Voor beleidsmakers is dit een belangrijke boodschap, die tegelijk een belangrijke waarschuwing inhoudt. Als deze conclusies kloppen, is het immers niet gegarandeerd dat een algemene maatregel voor het geheel van de Europese Unie een gelijkaardig effect heeft in elk van de landen. Echte pessimisten zouden mogelijk zelfs zeggen dat het effect van zo'n maatregel wellicht niet meer te voorspellen valt.

Tijdschriftgesprokkel

✓ Een mogelijk pijnpunt voor elk beleid dat ervoor kiest om de 'uitkeringsafhankelijkheid' te verminderen of de 'sociale integratie' te bevorderen via een strategie die werk (terug) lonend maakt, is het effect van dit beleid op de positie van *alleenstaande ouders met kinderlast*. Werk lonend maken is voor deze categorie pas mogelijk indien men op een of andere manier de hiermee verbonden meerkost voor kinderopvang kan neutraliseren. Een belangrijk onderdeel van zo'n beleid is dan ook veelal de uitwerking van een regelgeving die op dit vlak een verhoogde (al dan niet financiële) ondersteuning voorziet. De *Journal of Social Policy*, vol. 30 (2001) n° 2 bevat drie artikels die in deze problematiek meer inzicht geven.

Anne Gray presenteert (p. 189-207) een gedetailleerde analyse van de manier waarop het 'New Deal for Lone Parents' van de regering Blair werkt en geeft aan welk het te verwachten effect kan zijn op vier mogelijke beleidsobjectieven (verminderen van welvaartsuitgaven, maximaliseren van de werkzaamheidsgraad, verbeteren van de socio-economische status van vrouwen en verbeteren van de levensomstandigheden van kinderen). Ka-

therine Rake (p. 209-231) analyseert gedetailleerd hoe doorheen het beleid van de (New) Labour regering (met o.a. New Deal en het belastings- en uitkeringsbeleid) de rollen van de burger-werker, ouder of zorgdrager en echtgenoot of partner ge(her)definieerd worden. Linda McKie, Sophia Bowlby en Susan Gregory (p. 233-258) proberen aan te geven hoe in het dominante beleidsdiscours een duidelijke visie ontbreekt op zorg en gezin. Zonder een uitklaring van de rol van deze beide concepten in relatie tot (betaald) werk en werkgelegenheid is de kans groot, zo argumenteren deze auteurs, dat vrouwen in een onhoudbare paradox belanden. In plaats van zoals vroeger te moeten vechten voor een recht op gelijke toegang tot jobs, moeten zij nu weerstaan aan de eis betaald werk te moeten zoeken zonder rekening te houden met de thuissituatie. Het is trouwens opvallend, zo gaan ze verder, dat de vragen over de nood aan ouderlijke zorg en autoriteit voor de goede ontwikkeling van kinderen in deze context nooit ter sprake komen.

Zoals dit citaat duidelijk maakt, worden beleidsopties als 'Making Work Pay' of 'Welfare to Work' in deze artikels niet echt positief geëvalueerd. Gray omschrijft deze strategie als 'an expensive way of seeking marginal additions to the labour force, with potentially damaging effects on the labour market as a whole' en pleit voor een alternatieve strategie, gebaseerd op een grotere gelijkheid van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt, betere toegang voor 'carers' tot levenslang leren en een onvoorwaardelijke 'zorguitkering' voor niet-werkende ouders van jonge kinderen. Rake besluit dat New Labour betaalde arbeid (nog) sterker institutionaliseert als de (enige) sleutel tot het burgerschap en daardoor dreigt een impliciete gender-bias in te bouwen in vele beleidsmaatregelen. Het volgende citaat van McKie, Bowlby en Gregory kan als algemene conclusie gelden: 'This means that women are caught between a rock and a hard place! The ideological rock of gendered caring requires women to take responsibility for children and other caring. The economic and legislative pressure for women to choose paid work is strong, but is a hard place for them to do justice to caring at the same time.'

✓ Dat *laaggeschoolden de grote verliezers* zijn op de arbeidsmarkt is goed gedocumenteerd. Minder duidelijk is nog altijd waaraan dit verlies nu echt te wijten is. In de literatuur doen grosso modo twee

dominerende versies de ronde: technologische verandering en toenemende internationalisering van de handel. Beide verklaringen hebben hun voor- en tegenstanders. Een factor die in deze kwestie weinig ter sprake komt, is het effect van veranderingen in de vraag naar goederen en diensten. Om een ietwat geforceerd voorbeeld te geven: al wij als bevolking ons volledig inkomen niet meer aan steenkool uitgeven maar aan hoog-technologische gezondheidszorg dan vergt het niet veel verbeelding om te beseffen dat hiermee ook een wijziging in de opleidingsstructuur van de werkende bevolking zal gepaard gaan. In 'Jobs for the skilled: how technology, trade, and domestic demand changed the structure of UK employment, 1979-1990', *Oxford Economic Papers* vol. 53 (2001) p. 20-46, ontwikkelen Mary Gregory, Ben Zissimos en Christine Greenhalgh een nieuwe methode die toelaat om de effecten van deze drie factoren (technologische verandering, internationale handel en binnenlandse vraag) af te zonderen. Dit mooi staaltje van goede modelbouw en inventief gebruik van gegevensbestanden heeft natuurlijk zijn beperkingen (zoals het gebruik van een Leontieff-productiefunctie en de veronderstelling van constante schaalopbrengsten voor alle inputs op elk tijdstip) en de analyse geeft geen 'diepgaande' verklaring voor het waarom van de resultaten. Maar de vaststelling dat de *binnenlandse vraag de meest belangrijke factor blijkt te vormen inzake de wijzigingen in de opleidingsstructuur* van de werkende bevolking is alleszins belangwekkend.

✓ John Hicks maakte in zijn 'Theory of Wages' – een boek dat men kan beschouwen als het begin van de moderne (neo-klassieke) arbeidseconomie – de opmerking dat laagbetaalde jobs 'are often badly paid, not because it gets less than its worth, but because it is worth so appallingly little'. Robert McNabb en Keith Whitfield, 'Worth So Appallingly Little: A Workplace-Level Analysis of Low Pay', in: *British Journal of Industrial Relations*, vol. 38 (2000) n° 4, p. 585-609, gebruiken de resultaten van Britain's 1998 Workplace Employee Relations Survey om na te gaan of deze uitspraak al dan niet empirische ondersteuning vindt. Op basis van een steekproef van 2 191 ondernemingen analyseren de auteurs welke factoren van belang zijn om de aanwezigheid van laagbetaalde banen te verklaren. De conclusie van beide auteurs is duidelijk: sommige individuen worden slecht betaald, niet omdat ze

‘zo afschuwelijk weinig waard’ zijn, maar simpelweg omdat ze zich *op het verkeerde moment op de verkeerde plaats bevinden*. En in Groot-Brittannië staat een verkeerde plaats gelijk aan ‘single, private-sector establishments, in competitive product markets, which have limited collective industrial relations institutions.’

✓ Eén van de effecten van de aandacht die er in de loop van het vorige decennium door economen is besteed aan de werkgelegenheids- en werkloosheidsproblematiek is dat er nu ook geregeld volledige nummers van algemene economische tijdschriften aan *arbeidsmarktonderzoek* worden gewijd. Een voorbeeld hiervan is een recent nummer van de *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* (vol 62, december 2000) dat onder de titel ‘Labour Markets Observed’ empirische studies publiceert over zaken als inter-industriële loonverschillen in Groot-Brittannië, discriminatie op basis van geslacht en ras inzake lonen en promoties bij verpleegsters of de overgang van school naar werk en de vroege arbeidsmarktervaring.

Twee bijdragen behandelen minder voor de hand liggende of alleszins minder gemakkelijk behandelbare zaken. In ‘Pretty Vacant: Recruitment in Low-Wage Labour Markets’ (p. 747-770) gebruikt Allan Manning een gegevensbestand met erg gedetailleerde informatie over de kandidaten voor alle vacatures die in een bepaalde periode in een beperkt aantal bedrijven in lage-loon sectoren. Gezien het beperkt aantal bedrijven gaat het zeker niet om een representatief beeld van de problematiek en blijft de analyse dus noodgedwongen erg exploratief, maar het gedetailleerd karakter van de informatie compenseert dit ruimschoots. Zo laat het bestand toe om een zicht te krijgen op het selectieproces omdat het gegevens over alle kandidaten bevat en niet enkel over de kandidaat die wordt aangeworven.

In ‘Beauty, Stature and the Labour Market: a British Cohort Study’ gebruikt Barry Harper longitudinale gegevens van de National Child Development Study (NCDS) om na te gaan in welke mate fysieke karakteristieken, zoals schoonheid of lengte, tot socio-economische voordelen kunnen leiden. De NCDS is een longitudinale survey van individuen, wonend in Groot-Brittannië en geboren in de week van 3-9 maart 1958. De respondenten werden geïnterviewd op de leeftijden van 7, 11, 16, 22 en 33 jaar en bij deze meest recente bevraging bleven nog

11 407 van de oorspronkelijke 17 733 individuen uit de steekproef over. De verzamelde informatie omvat naast de te verwachten gegevens over individuele en familiale ontwikkelingen of gegevens over arbeidsmarktparticipatie en lonen ook gegevens over lengte en gewicht. Op de leeftijden van 7 en 11 jaar werd bovendien aan de leerkrachten van de jongeren gevraagd om hun ‘aantrekkelijkheid’ te evalueren. Uit een reeks van gedetailleerde analyses trekt Harper de algemene conclusie dat *fysieke kenmerken inderdaad van belang* zijn. Verrassend is dit niet. Het bevestigt resultaten uit eerdere (hoofdzakelijk) Amerikaanse studies. Verrassend is wel dat het effect van fysieke kenmerken – in tegenstelling tot wat men gewoonlijk denkt – niet enkel voor vrouwen, maar ook voor mannen belangrijk is. Voorts lijken Harper’s resultaten er op te wijzen dat de verschillen die hieruit voortvloeien vooral het gevolg zijn van *discriminatie door de werkgever*. Aantrekkelijke vrouwen lopen relatief minder, niet-aantrekkelijke mannen relatief meer risico inzake werkloosheid. Bovendien wijzen de gegevens op beroepsspecifieke effecten en spelen vooroordelen van klanten en verbruikers wellicht een rol.

Te Signaleren

Kort na zijn benoeming op 24 juli 1997 werd door de Franse eerste minister Lionel Jospin het ‘Conseil d’Analyse Economique’ geïnstalleerd. Deze raad heeft als leden een dertigtal notoire economen, waaronder Edmond Malinvaud, Robert Boyer, Michel Aglietta, Patrick Artus, Jean Tirole, Charles Wyplosz, Thomas Piketty, Jean-Paul Fitoussi, François Bourguignon, Gilbert Cette, Jacques Freyssinet, Alain Lipietz en zelfs de buitenlanders Tony Atkinson en Olivier Blanchard. Bij de installatie benadrukte Jospin dat deze raad beantwoordt aan een belangrijke noodzaak voor een regering die al te vaak met urgenties wordt geconfronteerd, met name de nood aan een kader dat toelaat om te reflecteren en dat een licht werpt op de mogelijke keuzes inzake economisch beleid. Daarom ook, zo zei Jospin, moet deze raad een interface vormen tussen de wetenschappelijke en de wereld van de beleidswereld en moet hij erg pluralistisch zijn samengesteld. Het moet een plaats van confrontaties zijn zonder a priori’s en de personen die er deel van uitmaken moeten onafhankelijk kunnen spreken. De beraadsla-

gingen moeten dus niet leiden tot conclusies die iedereen deelt. Het essentiële is dat alle mogelijk opties tot uiting komen. De formule is meestal dezelfde: iemand krijgt van het Conseil opdracht om rond een bepaald onderwerp een rapport te schrijven. Na bespreking op het Conseil volgt publicatie, waarbij het oorspronkelijke rapport wordt aangevuld met commentaren van één of meerdere leden van de raad en eventueel met relevante documenten.

Arbeidsmarktwaarnemers kunnen er zeker baat bij vinden om geregeld een blik te werpen op de publicatielijst van deze instelling. Niet alleen is zij uitermate productief (sinds de installatie zijn er in het raam van dit Conseil d'Analyse Economique een dertigtal rapporten tot stand gekomen) maar bovendien heeft een aanzienlijk deel van deze rapporten betrekking op onderwerpen die minstens ten dele de arbeidsmarkt aangaan zoals arbeidsduurverkorting, de relatie tussen publieke sector en publieke dienst, groei en werkloosheid, armoede en uitsluiting, fiscaliteit of deeltijdse arbeid. Twee aanwinsten van vorig jaar zijn zeker de moeite om te bekijken: een rapport over *levenslang leren* (n° 22, 165 blz. – met een commentaar van Thomas Piketty, de rijzende ster onder de Franse economen en een interessante appendix van Robert Boyer) en een rapport over *volledige werkgelegenheid* (n° 30, 370 blz. – met commentaren van Olivier Blanchard en Edmond Malinvaud en een groot aantal interessante appendixen, onder andere over ontwikkelingen van vraag en aanbod op middellange termijn). Voor wie interesse heeft, de volledige reeks – *Les Rapports du Conseil d'Analyse Economique* – wordt uitgegeven door La Documentation Française, 29 Quai Voltaire, 75344 Paris (tel. 01 40 15 70 00).

Als Conceptuele Afsluiter

Ooit heb ik Jan Pen voor een plenaire lezing op een congres van economen naar het spreekgestoelte zien stappen. Met theatrale gebaren tekende hij een assenkruis op het bord met daarin twee rechte, elkaar snijdende lijnen – de ene stijgend, de andere dalend van links naar rechts – en zich omkerend naar het publiek zei hij met een triomfantelijke glimlach en niet gespeend van enig sarcasme: “Voor jullie volstaat kennelijk deze simpele grafiek om de werking van de arbeidsmarkt te verklaren

en onvrijwillige werkloosheid blijft daarom voor jullie onverklaarbaar”. Deze scene speelde zich een ruime tijd geleden af en situeert zich dus vóór de periode waarin economen hun creativiteit botvieren en allerlei spitsvondige verklaringen voor het bestaan van onvrijwillige werkloosheid hebben bedacht (o.a. efficiënte loontheorie, insider-outsidermodellen, hysteresis) zonder de kern van hun neoklassieke paradigma te moeten opgeven. In die zin gaat de opmerking van Pen nog steeds op. Zelfs al staan er een aantal lijnen op de grafiek die zij bij voorkeur ter illustratie van hun modellen gebruiken – bijvoorbeeld om, zoals Layard en zijn companen, het onderscheid te kunnen maken tussen het totale en het effectieve arbeidsaanbod –, het gros van de economen gaat nog steeds uit van de visie dat als markten competitief zijn en lonen flexibel de uitkomst gekarakteriseerd wordt door volledige werkgelegenheid bij een bepaald evenwichtslon. Binnen dit kader kan (onvrijwillige) werkloosheid enkel voorkomen indien de lonen boven dit evenwichtslon liggen – of beter gezegd: blijven liggen en dus rigide zijn.

In een reeks recente artikelen – waarvan een aantal werden verzameld in *Plenty of Nothing. The Downsizing of the American Dream and the Case for Structural Keynesianism*, Princeton, University Press, 1998 – betoogt de Amerikaanse Post-Keynesiaanse econoom Thomas Palley (vroeger achtereenvolgens verbonden aan het Department of Economics van Amherst College en de New School for Social Research en nu Assistant Director of Public Policy van de AFL-CIO) dat de kern van het net aangeraakte probleem in feite ligt in de manier waarop de courante economische modellen een aantal essentiële kenmerken van de (loon)arbeidsrelatie wegmoffelen. Zo vereisen flexibele markten bijvoorbeeld een grote bereidheid tot mobiliteit van de werknemers en veronderstellen dus impliciet dat de kost – ook de psychische kosten zoals het opgeven van een job waarin men veel heeft geïnvesteerd en waarbij men erg betrokken is – van het veranderen van baan verwaarloosbaar is. Een ander belangrijk punt is dat klassieke modellen ook geen onderscheid maken tussen ‘arbeid’ en ‘tewerkstelling’. Tewerkstelling verwijst naar het aantal arbeiders dat op de loonlijst van een bedrijf staat. Arbeid verwijst naar de factor die ingezet wordt in het productieproces en het volume hiervan wordt naast het aantal mensen ook bepaald door het gemiddeld aantal uren dat per persoon

wordt gewerkt, evenals door de gemiddelde inspanning waarmee wordt gewerkt.

In *Labour Markets, Unemployment, and Minimum Wages: A New View*, in: *Eastern Economic Journal*, Summer 1995, pp.319-326 gebruikt Palley dit onderscheid tussen 'arbeid' en 'tewerkstelling' om de mogelijkheid aan te geven van een theorie van onvrijwillige werkloosheid zonder beroep te doen op noties als 'te hoge rigide lonen'. De redenering loopt als volgt. Om een bepaalde hoeveelheid van de factor arbeid in te zetten, heeft een bedrijf dikwijls de keuze tussen verschillende opties. Om het volume gepresteerde uren met een bepaalde hoeveelheid te verhogen kan men ofwel meer mensen in dienst nemen en dus meer jobs creëren, ofwel de werknemers in de bestaande jobs meer uren laten presteren. Iets analoogs kan zich voordoen op het vlak van de arbeidsintensiteit. Bedrijven zullen derhalve bij het maximaliseren van hun winst een redenering opzetten maken waarbij 'jobs', 'werkuren' en 'inspanning' onderling worden afgewogen. In de klassieke redenering wordt de beslissing over aanwervingen gedreven door de evenwichtsprijs die op de markt tot stand komt. Maar is het loon waartegen een bedrijf het optimaal aantal mensen kan aanwerven ook het loon waartegen deze werknemers het optimaal aantal uren willen presteren of het loon waartegen zij een optimale hoeveelheid inspanning willen leveren? Als dit niet het geval is, volgt hieruit dat er minstens op één vlak (personen, uren, inspanning) geen sprake kan zijn van een

marktklarend evenwicht en dat er dus geen sprake is van volledige werkgelegenheid, maar wel van (onvrijwillige) werkloosheid. In feite zit achter de redenering van Palley een analogie met een stelling die onder economen bekend staat als de 'Tinbergen regel'. Deze regel zegt dat men voor het bereiken van een aantal doelstellingen evenveel instrumenten nodig heeft als er doelstellingen zijn. Bedrijven situeren zich in een omgeving waarin volgens de klassieke recepten slechts één instrument beschikbaar (of nodig) is, het loonniveau, en toch moeten zij omwille van hun voortbestaan rekening houden met een driedelige doelstelling. Werkloosheid is dus best mogelijk, zelfs als de markt competitief is en de lonen flexibel.

De redenering doet in eerste instantie wat vreemd aan, maar voor beleidsmakers – en uiteraard ook voor economen – kan ze bij nader inzien bevrijdend werken. Dit denkkader laat immers toe om na te denken over hoe het samenspel tussen lonen en andere mogelijke instrumenten (minimumlonen, werkloosheidsuitkeringen, basisinkomen) kan bijdragen tot het bereiken van een evenwicht op de drie betrokken markten en dus tot het bereiken van volledige werkgelegenheid.

Walter Van Trier
SONAR